

Тема 2. ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ ТА ІНШІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ

1. Система національних рахунків (СНР). Загальна характеристика ВВП

Баланс народного господарства (БНГ), розроблений в СРСР і опублікований 1926 року, є одним із перших у світі офіційних розрахунків макроекономічних показників. Лише через чверть сторіччя, аналогічні макроекономічні розробки з'явилися в США, Англії, Голландії та ін. Проте ці розрахунки було проведено вже у формі **Системи національних рахунків**.

Недолік БНГ: вважалося, що сукупний суспільний продукт та національний доход створювалися лише виробничою сферою. А продукт, вироблений нематеріальними галузями економіки (житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, освіта тощо) в розрахунок не брався.

3 травня 1992 року за Указом Президента в Україні також впроваджується *СНР*.

Система національних рахунків (СНР) — це система взаємопов'язаних показників і класифікацій, які використовуються для опису та аналізу найзагальніших результатів і аспектів економічного процесу на макрорівні. СНР передбачає, що економіка, описана за її допомогою, функціонує на основі дії *ринкових механізмів та інститутів*.

СНР містить впорядковану інформацію про:

- *всі господарські суб'єкти*: юридичні особи та домогосподарства;
- *всі економічні операції*, пов'язані з виробництвом, розподілом і перерозподілом доходів, накопиченням активів та іншими аспектами економічного процесу;
- *всі економічні активи і пасиви*, які формують національне багатство.

Головним показником результатів економічної діяльності на макрорівні є **валовий внутрішній продукт (ВВП)**, який характеризує сукупну ринкову вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених в поточному періоді на економічній території країни.

Термін "внутрішній" означає, що при вимірюванні ВВП враховуються результати виробництва підприємств, організацій, установ незалежно від того, чи вітчизняними є ці підприємства, чи вони контролюються іноземним капіталом.

Під **економічною територією** країни розуміють територію, яка адміністративно керується урядом даної країни та в межах якої особи, товари і гроші можуть вільно переміщуватися. Вона не охоплює посольства, військові бази інших країн але включає такі анклави даної країни, які розташовані на території інших країн.

ВВП створюється **резидентами** економіки. Фізична особа або організація вважаються **резидентами** тієї економіки, з якою вони пов'язані тісніше, ніж з будь-якою іншою, або ж тієї економіки, де міститься центр їхніх інтересів.

Частина виробленого країною ВВП має бути передана нерезидентам як компенсація за надані ними ресурси або трудову участь у процесі виробництва. З іншого боку, резиденти даної країни, можливо, отримують аналогічні доходи із-за кордону.

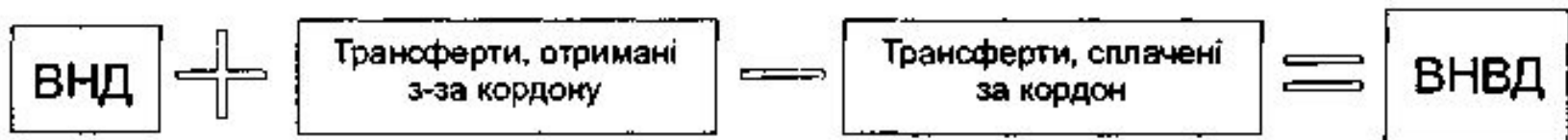
Коли ми внесемо ці поправки до ВВП, то отримаємо показник **валового національного продукту (ВНП)** або **валового національного доходу (ВНД)**.

Доходи резидентів, отримані з-за кордону у зв'язку з тим, що вони брали участь у виробництві, зветься *первинними доходами*. Тому ВВП відрізняється від ВВП (ВНД) на сальдо первинних доходів.

В країнах, що розвиваються, ВВП, зазвичай більший від ВВП (ВНД), оскільки вони сплачують великі проценти за зовнішні позики. Для розвинутих країн спостерігається протилежне.

Первинні доходи не містять доходів, отриманих із-за кордону в порядку перерозподілу (подарунки, гуманітарна допомога тощо). Якщо їх додати до валового національного доходу (ВНД) і відняти аналогічні доходи, сплачені за кордон, отримаємо **валовий національний використуваний доход (ВНВД)**.

2. Принципи та методи розрахунку ВВП

Основні принципи розрахунку макропоказників:

- 1) відмінність між національною та вітчизняною "основами" реєстрації показників.
- 2) рівність доходів і витрат.
- 3) розмежування категорій запасу і потоку.
- 4) уникнення подвійного рахунку.
- 5) для товарів та послуг, що не мають ринкової ціни, застосовують умовно нараховану, або **імпутовану вартість** (домашнє господарство та послуги державного сектору економіки).
- 6) при розрахунку ВВП враховується вартість товарів і послуг, вироблених лише в поточному періоді. Тому з розрахунків вилучають **невиробничі операції**: перепродаж товарів, приватні трансфертні платежі та операції з цінними паперами.

Існує три методи розрахунку ВВП:

1. При розрахунку ВВП **виробничим методом** підсумовується додана вартість, створена всіма галузями економіки:

$$\begin{aligned} \text{ВВП} &= \sum \text{валовий випуск} - \sum \text{проміжне споживання} = \\ &= \sum \text{додана вартість} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{ВВП} &= \text{валовий випуск} - \text{матеріальні витрати} + \\ &+ \text{продуктові податки} - \text{субсидії} \end{aligned}$$

2. При розрахунку ВВП **методом видатків (або кінцевого використання)** підсумовуються витрати всіх економічних агентів, які використовують ВВП: домогосподарств, фірм, держави та іноземців, які експортують товари з даної країни. У підсумку отримуємо сукупну вартість всіх товарів і послуг, спожитих суспільством:

$$\text{ВВП} = Y = C + I + G + NX$$

3. При розрахунку *ВВП за доходами (розподільчим методом)* підсумовуються всі види факторних доходів, а також амортизаційні витрати й непрямі податки на бізнес:

- 1) *амортизаційні витрати*;
- 2) *чисті непрямі податки* (податок на додану вартість, акцизи, мито, ліцензійні платежі та ін.) за відрахуванням субсидій;
- 3) *винагорода за працю* (заробітна плата, внески підприємств на соціальне страхування, у пенсійний фонд, фонд зайнятості тощо);
- 4) *рентні платежі*, включаючи імпутовану ренту;
- 5) *чисті проценти* (різниця між процентними платежами фірм іншим секторам економіки та процентними платежами, які фірми отримали від інших секторів);
- 6) *доход від власності* (чистий прибуток підприємств, які перебувають у приватній власності);
- 7) *прибуток корпорацій* — містить три складові: а) податок на прибуток корпорацій; б) дивіденди акціонерам; в) нерозподілений прибуток корпорацій.

Вибір методу розрахунку визначається наявною інформаційною базою. Найчастіше використовують перший та другий методи.

3. Реальні та номінальні величини. Цінові індекси

Номінальний ВВП — це обсяг виробництва, який вимірюється в поточних цінах (цінах на момент виробництва):

$$\text{Номінальний ВВП} = \sum p_i q_i,$$

де q_i – обсяг виробництва i -го товару в поточному році; p_i - ціна i -го товару в поточному році.

Реальний ВВП — це обсяг виробництва, який вимірюється в незмінних, базових цінах, тобто на величину цього показника впливає лише зміна обсягів виробництва:

$$\text{Реальний ВВП} = \sum p_0 q_i$$

де p_0 - ціна i -го товару в базисному році.

Тобто реальний ВВП можна розрахувати шляхом коригування номінального ВВП на індекс цін (I):

$$\text{Реальний ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{I_p}$$

Якщо величина індексу цін менша за одиницю ($I_p < 1$), то відбувається коригування номінального ВВП у бік збільшення, яке називається **інфлюванням**. Якщо ж величина індексу цін більша за одиницю ($I_p > 1$), то відбувається **дефлювання** – коригування у бік зменшення.

Для здійснення названих коригувань використовують цінові індекси Ласпейреса і Пааше (цінові дефлятори).

Індекс Ласпейреса показує, як змінюються ціни за два періоди, що порівнюються, якщо структура виробленого ВВП залишається незмінною.

$$E_p^L = \frac{\sum p_1 \times q_0}{\sum p_0 \times q_0}$$

Індекс Ласпейреса, розрахований для фіксованого "кошика" споживчих товарів і послуг (q_k), називають **індексом споживчих цін**.

Недолік: цей індекс завищує темп зростання рівня цін, оскільки не враховує, що зі зміною цін відбуваються зміни в структурі споживання.

Індекс Пааше частково усуває обмеженість індексу Ласпейреса, оскільки вагами в даному випадку є товарна структура виробництва поточного року. Індекс має вигляд:

$$I_p^n = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1},$$

Індекс Пааше, розрахований для сукупності товарів і послуг, що входять до складу ВВП, називається **дефлятором ВВП**.

$$\text{Дефлятор ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{\text{Реальний ВВП}} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}.$$

Недолік: дефлятор ВВП недооцінює зростання загального рівня цін, оскільки на цей індекс впливають структурні зрушення, які компенсують підвищення цін на окремі товари.

Таким чином між індексом споживчих цін та дефлятором ВВП існує три суттєві відмінності:

1) дефлятор ВВП відображає зміну цін на всі вироблені товари та надані послуги, а індекс споживчих цін — тільки на товари, що входять до споживчого кошика;

2) дефлятор ВВП не відображає зміну цін на імпортні товари (імпорт не входить до складу ВВП, а індекс споживчих цін відображає;

3) індекс споживчих цін (індекс Ласпейреса) є базисно зваженим, а дефлятор ВВП (індекс Пааше) є поточно зваженим.

4. ВВП та економічний добробут

Реальний ВВП на душу населення – найобґрунтованіша характеристика економічного добробуту. Проте він має недоліки:

- 1) ВВП не враховує вартісну оцінку *негативних зовнішніх факторів* (забруднення, шум, перенаселення), які пов'язані з виробництвом.
- 2) до ВВП не внесена вартість *неринкових операцій* (робота домогосподарки; безоплатна праця добровольців).
- 3) у ВВП не відображається вартісна оцінка *дозвілля* (збільшення вільного часу) і не повністю відображається покращення/погіршення *якості товарів*.
- 4) ВВП неточно враховує обсяг обсяг продукції *тіньового сектору* (хоча в варіанті СНР 1993 року виробництво охоплює і цей сектор).

Врахування цих факторів дає нам показник **чистого економічного добробуту** (ЧЕД). Його вивели в 1972 році професори Вільям Нордгауз і Джеймс Тобін з Єльського університету.

5. Інші показники СНР.

Взаємозв'язок між ними

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) можна отримати із ВВП, коли його зменшити на величину амортизаційних відрахувань:

$$\text{ЧВП} = \text{ВВП} - \text{Амортизаційні відрахування}$$

Національний дохід (НД) — сукупний дохід в економіці, який отримують власники факторів виробництва (праці, капіталу, землі) — можна отримати, коли показник ЧВП зменшити на величину чистих непрямих податків на бізнес:

$$\text{НД} = \text{ЧВП} - \text{Чисті непрямі податки на бізнес}$$

Показник **особистого доходу** (ОД):

ОД = НД – внески на соц. страх. – нерозподілений прибуток корпорацій – податки на прибуток корпорацій – чисті проценти + трансфертні платежі + особисті доходи, отримані у вигляді процента

Використовуваний дохід (ВД) розраховується шляхом зменшення показника особистого доходу на суму прибуткового податку з громадян та деяких неподаткових платежів державі:

ВД = ОД — Прибутковий податок — Неподаткові платежі державі.

Це дохід, який залишається у розпорядженні домогосподарств. Він використовується на споживання і заощадження.

Кінець теми 2.